

Novozákonní christologie 1 – problematika historického Ježíše¹

Novozákonní christologie pravděpodobně představuje nejpropracovanější, nejkomplikovanější a také nejkontroverznější pole biblické i systematické teologie vůbec. Základní problém lze identifikovat následovně: Jaký je poměr mezi výpověďmi víry na jedné straně a historickou realitou? Mělo by být evidentní, že **k problému historického Ježíše a následně Ježíšova vzkříšení – oslavení nemůže nikdo přistupovat zcela nepředpojatě**. Věřící křesťan bude hájit spojitost mezi svou vírou a historickou realitou, nevěřící naopak bude zase hájit svou „víru“ v odmítání křesťanství. Platí totiž následující: Mají-li ustavující prvky evangelijního vyprávění skutečný historický základ, pak to implikuje mravní apel svědomí přijmout víru a proměnit následně odpovídajícím způsobem vlastní život. Nemělo by nás tudíž překvapovat tolik protikladných názorů. Pokud na tomto poli kdokoli tvrdí, že je zcela nezúčastněný a tak říká nad věcí, pak neříká pravdu, anebo si ji alespoň sám nechce přiznat.

Prvním znakem věrohodnosti je přiznání vlastního předporozumění. Zralá víra nic takového netají, což o odpůrcích víry rozhodně neplatí. Zralá víra je otevřená zdravě kritickým argumentům, což o protistraně opět zpravidla neplatí. Mlčky se totiž předpokládá jako skálopevná, avšak zcela neprokázaná jistota, že Ježíš Boží Syn nebyl, že všechno je pouze konstrukt povelikonoční komunity, případně že Ježíš sám se mýlil a tak dále. To jsou však domněnky, jejichž prokazováním si nikdo nezatěžuje hlavu, protože hlavní je zájem obhájit oprávněnost své nevíry.

Otázkou je rovněž zdravá míra kritičnosti. V historiografii platí, že pramenu se důvěřuje, pokud neexistují jasné argumenty pro opačný postoj. Je evidentní, že evangelia jsou hodně stylizovaná vyprávění, to ale zároveň neznamená, že můžeme jen tak snadno vyloučit jejich historický základ.

V dějinách teologie se profilovalo několik typických přístupů k dané problematice. V době liberální teologie se profilovala tak zvaná **Old Quest**. Zastánci tohoto směru se domnívali, že na základě vědecké historiografie se podaří zrekonstruovat předvelikonočního Ježíše, a tak se položí nový základ křesťanství. Problém se ale ukázal neřešitelný, neboť vše závisí na vstupních předpokladech, tedy na předporozumění. To vedlo ke krizi, neboť kolik rekonstruktérů, tolik rekonstrukcí. Výpovědi o předvelikonočním Ježíšovi navíc vykazovaly četné sebeprůměty osobností rekonstruktérů do jimi představovaného Ježíše. Obecně platí, že posudek o komkoli vypovídá mnohem víc o posuzovateli než o posuzovaném. Na počátku dvacátého století celý pokus skončil v bezvýchodnosti.²

¹ Pro další studium: srov. C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Kostelní Vydří – Praha: Karmel. nakl. – Krystal 2010, s. 93-98.

² Srov. ALBERT SCHWEITZER, *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung*, Tübingen 1906.

Následoval přístup definovaný jako **No Quest**, reprezentovaný vynikajícím znalcem Písma a biblickým teologem světové úrovně Rudolfem Bultmannem, který se snažil krizi překonat následovně: Nemůžeme-li se dobrat s jistotou historického Ježíše, musí nám stačit pouze slovo Písma jako existenciální výzva k proměně existence. Pravdivost zjevení tak není dána historickými událostmi, ale především zakoušeným smyslem plnohodnotné lidské existence. Ačkoli se toto Bultmannovo snažení setkalo s odmítnutím mnoha evangelických teologů, například ze strany K. Bartha, a pochopitelně také katolické teologie, je třeba přiznat, že v praxi se mnozí duchovní chovají přesně podle tohoto myšlenkového vzorce, aniž by to otevřeně přiznávali. V zásadě jde o prožívanou, zkušenostní, existenciální christologii. Zároveň je ale třeba přiznat, že negace jakéhosi historického základu christologie je neudržitelná. Nebyla by pak víra jen naším konstruktem? Nebylo by to vše jen a jen „zbožné“ přání? Zkrátka a dobře, zakoušení smyslu vlastní existence nezakotvené v realitě nedává tak docela smysl. Navíc zjevení není pouze slovo, ale také události, které jsou tímto slovem zpřítomňovány a osvětlovány tak, že se odhaluje jejich hlubší náboženský smysl.

Mnozí význační Bultmannovi žáci se nakonec postavili proti svému věhlasnému mistrovi (Jeremias, Lohse...) a razili nový přístup, který je definován jako **New Quest**. Ano, zrekonstruovat předvelikonočního Ježíše do všech detailů není prostě možné. Zároveň ale není pravdou, že bychom se k němu vůbec nedostali. První pravidlo říká, že Ježíšovy výroky mohou pocházet přímo od předvelikonočního Ježíše, a proto mohou mít mnohem vyšší historickou valenci než vyprávění evangelisty. Začalo se pátrat, zda určité klíčové výroky Ježíš mohl pronést (*ipsissima verba Jesu*). Problém je, že pořád pracujeme s vyšší nebo nižší mírou pravděpodobnosti a k naprosté jistotě se nikdy nedostaneme. Lze říci, že tento směr zrozený v protestantské teologii našel velký ohlas mezi katolickými novozákoníky a christology od sedmdesátých let minulého století dále. Snažit se napsat jakýsi Ježíšův život, harmonizovat evangelia do každého detailu je podnik, který nemůže vést k přesvědčivému výsledku, a proto nic takového už nikdo soudný nepodniká, což však neznamená, že bychom nebyli s to uchopit základní nosné prvky Ježíšova příběhu.

Zhruba od osmdesátých, devadesátých let minulého století se hovoří o tak zvané **Third Quest**, jejíž představitelé se snaží při bádání o Ježíšovi zohlednit mnohem důsledněji znalost judaistického prostředí jeho doby, což je jistě velmi přínosné a zajímavé. Pokud ale zejména judaističtí autoři vycházejí z předpokladu, že Ježíš byl pouze průměrný Žid své doby a že víra v něho jako v Mesiáše je pouze výplodem prvotní komunity, projevuje se zde apologetické předporozumění dané jejich judaistickou vírou. Uvedená a zcela neprokázaná východiska křesťan nemůže přijímat. Pokud by Ježíš byl jen průměrný Žid, koho by uchvátil, koho by iritoval, proč by byl nakonec násilně odstraněn? Zkrátka a dobře, historicky vzato nelze pochybovat o tom, že Ježíš byl velmi silná osobnost, člověk přicházející s něčím provokativním a novým, co vyvolávalo úžas a odpor, fascinaci a iritaci.³

³ Pro další studium: ALVARO GRAMMATICA, *Mesiánští Židé a Mesiáš v kontextu současné židovské rozpravy o Ježíši z Nazareta*, Olomouc: Vydavatelství UP 2014, s. 25-88.

Čteme-li evangelia, měli bychom si uvědomovat, že byla sepsána až po Velikonicích a Letnicích, tedy v době, kdy autoři znali celý Ježíšův příběh, který je nahlížen ve světle povelikonoční víry. Lze říci, že události Ježíšova života jsou jako velké vitráže v katedrále prozářené světlem povelikonoční víry. Rozlišit, co je historická realita, a co zase ona povelikonoční víra, není velmi často dobře možné. Jestliže v druhé kapitole Markova evangelia odpouští hříchy, což může jedině Bůh, pak to ukazuje na jeho obrovské sebevědomí. Nestojíme ale před povelikonoční katechezí, která nám tímto způsobem jasně říká, že Ježíš si svůj status Božího Syna uvědomoval? Nemáme dostatek prostředků k tomu, abychom danou otázku jednoznačně rozřešili. Může platit první i druhé. Mnohem větší pochybnosti máme o deváté kapitole Janova evangelia, kde nacházíme dlouhé vyprávění o zázračném uzdravení slepého od narození. Jiní evangelisté nic takového nevypravují. Je to skutečný příběh, anebo křestní katecheze, která pokřtěnému sděluje, že byl duchovně nevidomý a nyní díky víře a křtu konečně prohlédl? Věřící určitě nebude z historického hlediska nekritický, protože dobře ví, že jeho víra, má-li být dospělá a zralá, musí být také zdravě kritická. Zároveň ale bude velmi obezřetný, aby ve jménu kritičnosti a vědeckosti v zásadě nekriticky přejímal naprostou demontáž vlastní víry, a to na základě zcela neprokázaných tvrzení a předsudků.

Kritičnost tudíž určitě neznamena totální skepsi. Víra je mimo jiné také rozhodnutí. To se dělá, nebo nedělá. Jediné, čeho je teologie schopna, tkví v tom, že dané rozhodnutí není proti zdravému rozumu. Je jasné, že **základním stavebním kamenem víry je velikonoční tajemství Ježíšovy smrti a zejména jeho vzkříšení.** Pokud nad danou skutečností uvažujeme kriticky, na prvním místě se nám v mysli vyjeví, že jde o cosi zcela neslýchaného a jedinečného, což by hovořilo ve prospěch nepravděpodobnosti daného příběhu. Na druhé straně je třeba si uvědomit následující: Přinesl by podvod učedníkům nějaké ekonomické nebo sociální výhody? Evidentně nikoli. Byli učedníci schopni něco takového zorganizovat? Velmi pravděpodobně nikoli. Jak vysvětlit proměnu jejich postojů po Letnicích, kdy se ze zbabělců stávají hrdiny? Umírá se za výmysl, podvod a klam? Určitě tudíž není proti rozumu přijímat víru ve vzkříšeného Krista. Zároveň je ale třeba si uvědomit, že ono setkání se Vzkříšeným bylo něco zásadně jiného než setkávání s předvelikonočním Ježíšem. Vzkříšený již dosáhl plnosti. Je kvalitativně v tom stavu bytí, které hodnotíme jako eschatologickou plnost. Jako kdyby přicházel z absolutního konce dějin zpět do času. Učedníci sami měli problém ono setkání se Vzkříšeným popisovat, zároveň ale nepochybovali o realitě toho, co prožili. Víra sice není proti rozumu, její charakteristikou je také to, že obsahuje nevýslovné tajemství, díky němuž se přímo dotýkáme transcendence.